

Bakarićevih postupaka pretjerana. Smatram da je Mujadžević napravio velik posao, a da pri tome nije upao u zamku koja često prijete piscima biografija – poistovjećivanje sa subjektom i pisanje apologije.

JOSIP MIHALJEVIĆ

Tvrtko JAKOVINA, *Treća strana Hladnog rata*, Fraktura, Zaprešić 2011., 784 str.

Zaprešićka izdavačka kuća Fraktura objavila je 2011. knjigu *Treća strana Hladnog rata* istaknutog hrvatskog povjesničara Tvrtka Jakovine. Tema knjige je Pokret nesvrstanih zemalja, koji autor analizira kroz događanja u zemljama Trećeg svijeta. Kako je jedan od glavnih nositelja Pokreta nesvrstanih bila socijalistička Jugoslavija, ključni dio knjige je njezina vanjska politika u hladnoratovskom razdoblju. Knjiga se sastoji od jedanaest poglavlja, a napisana je na temelju mnogobrojnog arhivskog materijala, razgovora sa sudionicima događanja te niza knjiga i članaka o toj temi.

U uvodu autor daje osvrt na glavnu tezu svoje knjige, odnosno cilj da predstavi i analizira djelovanje Pokreta nesvrstanih zemalja kroz prikazivanje prijelomnih događaja u zemljama Trećeg svijeta tijekom Hladnog rata, kao i zamisao kako to namjerava ostvariti. Pri pisanju knjige od velike mu je pomoći bila ostavština Josipa Vrhovca, jugoslavenskog saveznog sekretara za vanjske poslove od 1978. do 1982. i člana Predsjedništva SFRJ od 1984. do 1988. godine.

Prvo poglavlje, koje nosi naslov "Polazišta", sadrži teoriju da se povijest Hladnog rata može bolje analizirati i shvatiti ako se prate događaji u malim i slabijim zemljama jer su baš one nerijetko bile glavni pokretači hladnoratovskih sukoba. Upravo su potezi manjih država prisiljavali svjetske supersile na poteze koje same ne bi nikada učinile. Tako se na Hladni rat može gledati kao na sukob dviju svjetskih supersila, Sjedinjenih Američkih Država i Sovjetskog Saveza, oko nametanja vlastite verzije modernizacije zemljama Trećeg svijeta. Autor napominje da njegova knjiga pokušava slijediti transnacionalni i globalni pogled na Hladni rat, čime se izlazi iz tradicionalnih pogleda koji su to razdoblje definirali isključivo kao sukob Istoka i Zapada.

Drugo poglavlje, "Pokret koji je Jugoslaviju učinio važnom", započinje opisom događaja koji su uvjetovali nastanak Pokreta nesvrstanih zemalja, a potom opisuje njegovo djelovanje. Kako je Pokret rastao i jačao, mnoge su diplomacije pokušavale neopravdano preuzeti zasluge za njegovo osnivanje, međutim autor opravdano zaključuje da Beogradska konferencija 1961. znači početak djelovanja Pokreta bez obzira na to što su neka načela nesvrstanosti iznesena i na prethodnim konferencijama. Središnja figura nastanka Pokreta bio je Josip Broz Tito, koji je ujedno i najzaslužniji za njegovo održavanje nakon što je zapao u krizu ubrzo nakon održavanja 2. konferencije u Kairu 1964. godine. Treća konferencija, održana u Lusaki 1970., imala je velik uspjeh. Za razliku od prethodnih dviju, na toj su konferenciji rasprave bile umjerene, stvorena je i institucija zemlje koordinatora, tako da je iz jugoslavenskog državnog vrha zaključeno

kako je nesvrstanost prihvaćena kao politički pokret. Poglavlje završava opisom sljedećih dviju konferencija (Alžir 1973. i Colombo 1976.) i odluka koje su njima donesene.

Treće poglavlje, "Etiopija i Somalija (1974.-1978.)", bavi se djelovanjem Pokreta nesvrstanih neposredno prije i tijekom rata za Ogaden između Etiopije i Somalije (1977.-1978.). Opisana su revolucionarna zbivanja u Etiopiji, tj. svrgavanje cara Haile Selassiea i dolazak na vlast pukovnika Mengistua Haile Mariama. S obzirom na to da su u Africi postojale socijalističke države Somalija, Etiopija i Južni Jemen, počelo se, na prijedlog kubanskog vođe Fidela Castra, razmišljati o stvaranju marksističke konfederacije tih država. Somalija je uvjetovala svoj pristanak dobivanjem etiopske pokrajine Ogaden. Taj događaj pokazuje koliko su supersile utjecale na razvoj prijelomnih događaja jer je Somalija, onog trenutka kada su Sovjeti odlučili pomoći bogatijoj Etiopiji, nakon početnih ratnih uspjeha bila osuđena na poraz i povlačenje s etiopskog teritorija. Ističe se i činjenica da je Jugoslavija bila među prvima koja je slala vojnu pomoć Etiopiji.

Tema četvrtog poglavlja, "Očito nije lako biti nesvrstana zemlja, ali to je ipak najbolje", napeti su diplomatski odnosi između SFRJ i Kube. Odnos dviju država nije bio idealan ni u trenutku nastajanja Pokreta, ali su trzavice došle do izražaja nakon što je kao sljedeći domaćin konferencije Pokreta nesvrstanih izabrana Havana, glavni grad Kube. Strahovalo se da će Fidel Castro, koji je ujedno trebao postati generalni tajnik Pokreta, iskoristiti tu konferenciju za izazivanje podjela među članicama na revolucionarne (na čelu s Kubom) i reakcionarne (na čelu s Jugoslavijom) te tako približiti nesvrstane Istočnom bloku, čime bi bila pogažena osnovna načela na kojima je Pokret utemeljen. U poglavlju je opisano diplomatsko nadmetanje dviju država te posljednja velika politička turneja Josipa Broza Tita kojom je želio osigurati da u Pokretu nesvrstanih ne dođe do kobne podjele.

U središtu pozornosti petog poglavlja, "Nesvrstani protiv nesvrstanih", nalaze se Demokratska Kampučija, Uganda, Komori i Egipat te političke promjene koje su ih zadesile. Opisani su događaji koji su se odvijali tijekom sukoba Vijetnama i Kampučije, inače dvaju komunističkih i nesvrstanih režima, kao i nastojanja Pokreta nesvrstanih da se sukob što prije okonča. Iznesen je i prikaz dolaska na vlast ugandskog diktatora Idija Amina Dade, njegove vladavine i konačnog svrgavanja s vlasti. Slijedi opis događaja koji su doveli do sporazuma iz Camp Davida između Izraela i Egipta te gledište zemalja članica Pokreta nesvrstanih u vezi s tim. Poglavlje donosi i prikaz odnosa Egipta s Jugoslavijom nakon dolaska Anwara Al Sadata na vlast u Egiptu te okretanje Jugoslavije prema suradnji s Libijom.

Šesto poglavlje, "Šesta konferencija PNZ-a u Havani: 'Vrijeme Tita prolazi, a vrijeme Castra dolazi'", kako i sam naslov kaže, bavi se 6. konferencijom Pokreta nesvrstanih, ali i događajima koji su joj prethodili. Tako je u ovom poglavlju donijet opis rasprava o stanju u Kampučiji i pitanju oko predstavnništva te zemlje na konferenciji u Havani. Prikazan je i odnos između Egipta i ostalih arapskih zemalja, koji se pogoršao nakon Camp Davida. Što se tiče same konferencije, u prvi su plan stavljene govori Fidela Castra i Josipa Broza Tita kao i reakcije ostalih državnika na te govore. Treba istaknuti da je Tito dobio više simpatija jer je održao miran i staložen govor koji je sadržavao riječi koje su samo potvrđivale jugoslavensko zalaganje za samostalnost Pokreta nesvrstanih i odbijanje njegova približavanja Istoku ili Zapadu.

Sedmo poglavlje, "I poslije Tita Tito: nesvrstanost prije svega", donosi priču o sovjetskoj invaziji na Afganistan. Nakon kratkog osvrtu na afganistansku povijest, autor opisuje procese koji su doveli do jačanja komunizma u toj zemlji i svrgavanja princa Dauda. U središtu pozornosti nije samo odnos Afganistana prema Sovjetima nego i odnos prema Pakistanu, SAD-u te Pokretu nesvrstanih. Sovjetska invazija stavila je Pokret u neugodan položaj jer se od njega očekivalo da osudi napad na Afganistan, članicu Pokreta, ali se pritom moralo paziti na odnos sa Sovjetima. Naime kako se trajanje invazije poklopilo sa smrću Josipa Broza Tita, u svijetu se počelo raspravljati o budućnosti Jugoslavije i mogućnosti da Sovjeti vojno interveniraju na njezinu teritoriju. Prilikom osude invazije na Afganistan među nesvrstanimi je opet došlo do podjela jer su zemlje bliže Sovjetima mlako osuđivale invaziju ili je osuda u potpunosti izostala, dok su druge osuđivale invaziju strogo se držeći načela nesvrstanosti. Opisana je i azijska turneja Josipa Vrhovca radi pridobivanja pristanka Indije za saziv ministarske konferencije Pokreta nesvrstanih na kojoj bi se raspravljalo o Afganistanu. Iznesen je prikaz rada ministarske konferencije koja je bila održana 1981. u New Delhiju, na kojoj je sovjetska invazija na Afganistan implicitno osuđena.

Osmo poglavlje, "Islamska revolucija i rat Iraka i Irana", bavi se događajima u Iraku i Iranu koji su se odvijali na prijelazu iz 1970-ih u 1980-e. U Iraku se na vlast uspeo Sadam Husein, a u Iranu se dogodila Islamska revolucija, tijekom koje je s vlasti zbačen šah Reza Pahlavi, a doveden ajatolah Ruhollah Homeini. Opisana je talačka kriza u Iranu, kao i njezine posljedice po administraciju američkog predsjednika Jimmyja Cartera, koga je na izborima porazio republikanac Ronald Reagan, čime je započeo tzv. Drugi hladni rat. Naposljetku su se odnosi između Iraka i Irana počeli pogoršavati, što je dovelo do rata. Opisana su nastojanja Pokreta nesvrstanih da se zaustavi rat i pristupi pregovorima, no napretka nije bilo jer su obje strane postavljale međusobno neprihvatljive uvjete. Rat dviju zemalja značio je problem u vezi s domaćinstvom sljedeće, 7. konferencije Pokreta nesvrstanih, koja se trebala održati u rujnu 1982. u Bagdadu, ali kad je postalo jasno da će rat potrajati i da dužnosnici neće biti sigurni ako se konferencija tamo održi, kao mjesto njezina održavanja izabran je New Delhi. Rat je završen bez pobjednika nakon što su obje zemlje prihvatile rezoluciju 598 Vijeća sigurnosti UN-a, pa je tako granična crta između dviju zemalja ostala nepromijenjena. Bez obzira na osnivanje Komiteta dobre volje nesvrstanih zemalja za Irak i Iran, zaključak je kako se nesvrstane zemlje nisu iskazale u pokušaju smirivanja sukoba.

Deveto poglavlje, "Afrika – utvrda nesvrstanih", bavi se događajima u afričkim zemljama, prije svega Zimbabveu i Namibiji. Najprije se prati proces borbe Zimbabvea za neovisnost od ostataka britanskog kolonijalizma. U toj su borbi sudjelovale dvije organizacije koje su imale zajednički cilj, ali različite metode djelovanja: ZANU (Zimbabwe African National Union) bio je aktivniji u borbi, a ZAPU (Zimbabwe African People's Union) skloniji pasivnijem pristupu. Pregovorima u Lancaster Houseu odlučeno je da se u Zimbabveu uspostavi privremena britanska uprava na čelu s guvernerom čiji je zadatak bio nadgledavanje budućih parlamentarnih izbora. Na tim izborima, suprotno britanskim očekivanjima, pobijedio je Robert Mugabe, vođa ZAPU-a, čime je započeo vladavinu koja traje do danas. Namibija se borila za svoju neovisnost od Južnoafričke Republike, koja ju je okupirala 1946., odbivši upravu nad tim područjem predati Ujedinjenim narodima. Važna namibijska organizacija bio je SWAPO (South West African People's Organization). Diplomatski rat ubrzo je zami-

jenjen onim pravim, strašnijim ratom. Namibija je neovisnost stekla 1990. godine. Uz prijelomne događaje tih dviju borbi za neovisnost opisane su i diplomatske aktivnosti SSSR-a i SAD-a te sastanci predstavnika Pokreta nesvrstanih koji su bili povezani s događajima u Africi.

Deseto poglavlje, "Nesvrstani u osamdesetima", bavi se aktivnostima Pokreta tijekom 1980-ih, a dan je i prikaz njegova djelovanja nakon raspada Jugoslavije. Pokret traje sve do danas, iako je manje značajan nego tijekom Hladnog rata. U osamdesetima se trebala održati 7. konferencija Pokreta nesvrstanih u Bagdadu, no zbog Iračko-iranskog rata bilo je dvojbeno hoće li se konferencija uspjeti održati u glavnom gradu Iraka. Nakon dužeg odgađanja donošenja konačne odluke naposljetku je za mjesto održavanja konferencije odabran New Delhi. Nakon završetka konferencije jugoslavenska je diplomacija snažno ali bezuspješno lobirala da se sljedeća konferencija održi u Beogradu, pa je 8. konferencija održana 1987. u Harareu. Ipak, jugoslavenska je diplomacija postigla svoj posljednji uspjeh kada je odlučeno da se 9. konferencija Pokreta nesvrstanih održi u Beogradu. Osim opisa diplomatskih aktivnosti jugoslavenske diplomacije u poglavlju su donijeti i bitni detalji sa sve tri konferencije. Završetkom Hladnog rata Pokret nesvrstanih zemalja izgubio je na važnosti, a u zemljama bivše Jugoslavije na Pokret se počelo gledati negativno, okrivljujući ga za nepovezanost s europskim zemljama.

Jedanaesto poglavlje, "Što je za svijet i Jugoslaviju značila politika nesvrstaniosti?", svojevrsan je zaključak koji objašnjava koliko je Pokret nesvrstanih bio značajan Jugoslaviji. Jugoslavija je preko Pokreta širila utjecaj, jačala vanjskopolitički položaj, ali i dobivala sigurno tržište na koje je mogla plasirati svoje proizvode, koji vrlo vjerojatno ne bi mogli biti plasirani na druga tržišta, u Europi i Sjevernoj Americi. Takav pristup nije umanjivala europska sastavnica vanjske politike Jugoslavije, čija je diplomacija uspijevala nametnuti svoje poglede ostalim europskim silama tijekom važnih sastanka.

Na kraju knjige je popis izvora, kratica, bilješke te kazalo imena.

Hladni rat je turbulentno razdoblje u suvremenoj povijesti. Napet odnos između dviju svjetskih supersila, Sjedinjenih Američkih Država i Sovjetskog Saveza, na više je načina utjecao na zemlje Trećeg svijeta, koje su, radi pronalaska svojeg razvojnog puta, pristupile Pokretu nesvrstanih zemalja. Kako je jedna od nositeljica toga pokreta bila Jugoslavija, ova knjiga, osim što pruža mogućnost analiziranja diplomatskih odnosa SAD-a i Sovjetskog Saveza prema Jugoslaviji i zemljama Trećeg svijeta, daje cjelovit osvrt na jugoslavensku vanjsku politiku. Zato je ovo djelo obvezna literatura za svakoga tko želi bolje poznavati te razumjeti svjetsku i hrvatsku povijest nakon završetka Drugog svjetskog rata do pada Berlinskog zida.

NIKŠA MINIĆ